

Вознюк О.В. Обдарованість як парадигма сучасної педагогіки // **Обдаровані діти – скарб нації!** : матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 23–29 серпня 2024 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. – 1604 с. С. 261-271.

Вознюк Олександр Васильович,
*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
англійської мови з методиками викладання
у дошкільній та початковій освіті,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
alexvoz@ukr.net*

ОБДАРОВАНИСТЬ ЯК ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Обдарованість розуміється як фундаментальний концепт (конструкт і навіть парадигма) сучасної освіти. Робиться висновок, що дитина до 5-6 років як переважно правопівкульова істота з її пластичною психікою, величезними емоційно-сензитивними ресурсами дитячого організму, з високою динамікою її психічних процесів, а також метаболізму, постає багатогранно обдарованою істотою. При цьому обдарованість як емерджентну сутність (що виступає, згідно з синергетичним поглядом на зазначену проблему, системною властивістю цілого) можна «вивільнити», актуалізувати завдяки певним освітнім/розвивальним процедурам.

Ключові слова: обдарованість, геніальність, креативність, талановитість, інтелект, методика інфантелізації, епігенетична спадковість, педагогічний факт, принцип сакральності.

Giftedness is considered as a fundamental concept (construct and even paradigm) of modern education. It is concluded that a child under 5-6 years old, as a mainly right-hemispheric creature with his/her flexible psyche, enormous emotional-sensitive resources of the child's body, with the highest dynamics of his/her mental processes, as well as metabolism, acts as a multifaceted gifted creature. At the same time, giftedness as an emergent entity (acting, according to the synergetic view of this problem, as a systemic property of the whole) can be "released", actualized thanks to certain educational/developmental procedures.

Keywords: giftedness, genius, creativity, talent, intellect, infantilization technique, epigenetic heredity, pedagogical fact, principle of sacredness.

Аналіз проблеми обдарованої дитини дозволять зробити висновок, що обдарованість виступає фундаментальним концептом (конструктом, парадигмою) сучасної освіти. При цьому проблема обдарованості має безліч аспектів.

З одного боку, деякі дослідники вважають, що обдарованість дитини в тій чи іншій сфері її життєвої активності властива кожній дитині. З іншого боку, деякі вчені не всіх дітей вважають обдарованими.

З одного боку, обдарованість розуміють актуальною характеристикою дитини, що лежить на поверхні її життєвої активності. З іншого – обдарованість можна вважати потенційною характеристикою, яку слід «розбудити», «звільнити», актуалізувати, розвинути.

При цьому, як вважають деякі дослідники, це можна зробити у будь-якому віці людини. Інші ж дослідники вважають, що обдарованість легше актуалізувати в особливих (критичних) точках (станах) траєкторії особистісного розвитку людини.

У цьому відзначимо випадки дітей-Мауглі, яких з їхнього раннього віку виховали тварини. Такі діти, які пропустили відповідні сензитивні фази і потрапили до цивілізованого середовища, практично не піддаються соціалізації, тобто вони залишаються на дикунському рівні розвитку. Однак соціальне середовище, навіть дуже примітивне, здатне організовувати невловимі інформаційні сигнали, що можуть пробудити в дитині потенційні ресурси людяності, які (ресурси) можуть бути розгорнуті й розвині завдяки наступним інформаційними сигналами.

Наведемо приклади. Відомий випадок, коли маленька дитина утримувалась батьками у шафі до 7 років і практично ніяк з ними не спілкувалася, оскільки єдиний контакт з людьми у цієї дитини обмежувався отриманням від них їжі. Однак після звільнення з полону цю дитину помістили у цивілізоване середовище і вона швидко наздогнала у розвитку своїх однолітків.

Розглянемо інший приклад. У Парагваї живе дуже примітивне та відстале плем'я гуайкілів, яке, володіючи примітивною мовою, годується в основному медом диких бджіл і в пошуках їжі веде кочовий спосіб життя. В минулому столітті на стоянці, покинутій племенем, французький етнограф Веллар знайшов дворічну дівчинку і привіз її до Франції, віддавши на виховання своєї матері. Після досягнення 20 років ця дівчинка нічим не відрізнялася за своїм розвитком від інтелігентних європейських жінок, здобувши професію етнографа та вивчивши кілька мов.

Зрозуміло, що якби дівчинці, яка «занурилась» в сучасну людську цивілізацію, було б не два роки (коли має місце найінтенсивніший процес руху та дозрівання відповідних механізмів людської психіки), а 8-10, то результати виховання не були б такими блискучими. Це засвідчує як про важливість потенційних ресурсів обдарованості щодо природи *Homo sapiens*, які розкриваються і розгортаються у відповідному соціальному середовищі, так і про особливу важливість феномену сензитивності – особливих фаз, «інформаційних вікон» у процесі розвитку живих істот, в яких вони виявляються відкритими специфічним впливам певного середовища.

Зазначимо, що деякі дослідники вважають, що обдарованість зберігається в психічній структурі людини на тривалий період її життя; інші ж вважають, що людина втрачає пов'язані з обдарованістю характеристики з віком у тому випадку, якщо вони не були затребувані системою освіти і актуалізовані цією ж системою. У зв'язку з цим пошлемося на японське

прислів'я, згідно з яким «у п'ять років дитина геніальна, у дванадцять – талановита, а у двадцять – звичайна людина» [1; 4] .

За таких умов обдарованість, у певному розумінні, пов'язана з такими характеристиками людини, як геніальність, креативність, талановитість та ін., які можна диференціювати у ракурсі дихотомії «актуально-дійсне» (наявне) – «потенційно-можливе» (перспективне).

Таблиця 1

Кореляція суттєвих характеристик людини у контексті дихотомії «актуально-дійсне» – «потенційно-можливе».

<i>Потенційно-можливе</i>	<i>Актуально-дійсне</i>
Правопівкульова психіка	Лівопівкульна психіка
Циклотимія	Шизотимія
Генетична спадковість	Епігенетична спадковість
Креативність	Творчість
Обдарованість	Талановитість
Талановитість	Геніальність
Вміння/навички	Знання
Виховання	Навчання

Аналіз проблеми обдарованості дозволяє дійти висновку, що як переважно правопівкульова істота (до 5-6 років) з її пластичною психікою, великими емоційно-сензитивними ресурсами організму, з високою динамікою психічних процесів, а також і обміну речовин, постає багатогранно обдарованою істотою. При цьому обдарованість як ***емерджентну сутність*** (яка виступає системною властивістю цілого, згідно з синергетичним поглядом на цю проблему) можна «вивільнити» завдяки певним освітнім процедурам. Згадаємо принцип «талант – це синтез талантів», за яким різні таланти (здібності) дитини співіснують у структурі її психіки у стані синергетичного єдності, коли розвиток одного таланту ініціюється і полегшується через розвиток інших (побічних) талантів.

Сам стан дитинства може позитивно впливати на дорослу людину, здатну активізувати цей стан. Про це свідчить один психолого-педагогічний експеримент, який ми провели у 2020 році на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка. На першому занятті зі студентами першого курсу спеціальності «сценічне мистецтво» з метою аналізу рівня їх знань з англійської мови ми запропонували кожному із 14 студентів голосно прочитати короткий текст англійською мовою. Студенти просто читали текст, помилок викладач не виправляв. Після цього експериментатор запропонував студентам втілитись у дітей 5-6 років і прочитати той самий текст від особи дитини. Кількість помилок у вимові студентів різко скоротилася.

У зв'язку з цим можна говорити про ***методику інфантелізації*** (психологічно позитивний регрес у дитячий вік). Як пише С. Пальчевський,

із повсякденної практики відомо, що коли необхідно запам'ятати значний за обсягом навчальний матеріал, у людини напружується мускулатура тіла, тобто вона переживає мікрострес. В організмі відбуваються певні вегетативні зміни. У такому стані учень виглядає «активним», що нагадує нам передстартову позицію. З погляду традиційної навчальної системи, подібна ситуація є яскравою ілюстрацією одного з традиційних принципів активності навчання. Важливо, як підтвердили дослідження в НДІ сугестології у Софії, активність тут виявляється не у м'язових зусиллях, вегетативних змінах і психічному напруженні, а у сфері навчального процесу. Сама ж активність щодо процесу запам'ятовування зовні може виявлятися у певній пасивності. Але остання за умови інфантилізації у процесі навчання насправді є проявом надактивного ставлення до навчального процесу. Таким чином, психічна та фізична пасивність у процесі запам'ятовування є одним із найважливіших проявів інфантилізації. Вона полегшує процес надзапам'ятовування [6, с. 63-65].

У цьому сенсі можна говорити про «*базальну геніальність*» кожної дитини, яку А.Маслоу назвав «*принципом сакральності*», притаманний кожній дитині, який (принцип) реалізує потребу дитини досягати великих цілей у своєму житті.

У цьому важливо відзначити, що «вивільнення» дитячого комплексу сакральності в дорослої людини може мати місце у критичних умовах життєдіяльності. Наведемо приклад.

1939 року 25-річний студент Джордж Данциг навчався в Каліфорнійському університеті. Якось він на 20 хвилин запізнився на лекцію зі статистики. Він тихенько увійшов, сів за парту і закрутив головою, намагаючись зрозуміти, що пропустив. На дошці було записано умови двох завдань. Дж. Данциг прийняв ці умови як домашнє завдання до наступного заняття. Студент переписав завдання у зошит і почав слухати професора. Вдома він тричі пошкодував, що запізнився на пару. Завдання були справді складними. Дж.Данциг думав, що, мабуть, пропустив щось важливе для їх вирішення. Через кілька днів напруженої роботи він все ж таки розв'язав ці завдання. Задоволений заскочив до професора і віддав зошит. Професор, Єжи Нейман, неуважно прийняв завдання. Він якось не зміг одразу згадати, що не давав студентам подібних завдань. Коли згодом він таки переглянув те, що приніс йому студент, то був приголомшений. Він згадав, що справді на початку однієї з лекцій розкрив студентам умови цих двох завдань – двох нерозв'язних завдань, які не могли вирішити видатні математики того часу.

Реалізація принципу сакральності багато в чому залежить від структури та змісту соціально-педагогічного середовища, в якому знаходиться дитина. Наведемо приклади.

Учнів із середнім рівнем інтелекту розділили на два класи. Вчителю одного класу сказали, що, згідно з результатами тесту, у його класі всі діти мають високий рівень інтелекту. Іншому вчителю (такої ж кваліфікації) повідомили, що у його класі зібрані діти з низьким рівнем інтелекту. На

кінець року провели тестування. Діти першого вчителя справді показали вищий рівень інтелекту і вищі показники академічної успішності.

Психологи Р.Розенталь та К.Фурд у стандартному курсі експериментальної психології пропонували студентам навчати щурів проходити через лабіринти. Половині студентів повідомляли, що у них щури спеціально виведеного виду, з чудовими здібностями щодо знаходження шляху в лабіринті, а другій половині студентів говорили, що у них щури, які не здатні справлятися з цим завданням. За короткий час студенти, які навчали «здібних» щурів, досягли набагато кращих результатів, ніж студенти, які навчають «тупих» щурів [10, р. 183-187].

Наведемо й наступний факт. Ю. Гіппенрейтер у книзі *«Введення в загальну психологію»* описує серію експериментів, спрямованих на пізнання зв'язку середовища та спадковості. В експерименті на підставі швидкого знаходження приманки в лабіринті конфігурації, що змінюється, відбиралися і селекціонувалися «розумні» (успішні) і «дурні» (неуспішні) щури. Усередині кожної групи проводилися схрещування, причому дана процедура повторювалася протягом шести поколінь. В результаті цих експериментів отримали переконливі докази ефекту накопичення генетичної схильності до успішного навчання. Однак якщо умови експерименту змінити, змінюється й результат: відібране покоління «розумних» щурів вирощувалося в умовах збідненого середовища, де вони були позбавлені різноманітних вражень та можливості активно діяти. У результаті з'ясувалося, що такі щури під час навчання у лабіринті діяли лише на рівні «дурних» тварин, вихованих у природних умовах. Протилежні досліди з вирощуванням «дурних» щурів у збагаченому середовищі показали результати приблизно такі самі, що й у «розумних» щурів, що виростили в нормальних умовах.

Ці дослідження підтверджують значення умов виховання на формування здібностей. Загальний висновок, який можна зробити на їх підставі, більш значний: фактори середовища мають вагу, порівнянну з факторами спадковості, і можуть іноді повністю компенсувати або, навпаки, нівелювати дію останніх.

На основі зазначених фактів, а також інших досліджень, нами сформульована педагогічна аксіома, що входить до корпусу розробленої нами педагогічної аксіоматики: «уявлення педагога (і в цілому особливості його особистості) про характеристики/властивості об'єкта педагогічного впливу можуть здійснювати вирішальний вплив на педагогічний/освітній процес та його результат» [2; 3; 5].

Таким чином, людина у своєму ранньому дитинстві виступає багатогранно обдарованою (і навіть геніальною) істотою. Наведемо приклад, взятий з історії життя угорської родини Полгар у минулому столітті.

Люди, які були повнолітніми у 1980-1990-х роках, напевно пам'ятають неймовірний зліт популярності угорських сестер родини Полгар: Жужі, Софі та Юдіт. Вони не лише увійшли до списку «Книги рекордів Гіннеса», але й з простих дівчат-вундеркіндів перетворилися на шахових професіоналів-гросмейстерів. Ці дівчата не соромилися вступати в поєдинки з

гросмейстерами-чоловіками і регулярно перемагали їх, доводячи всім, що жінки-шахісти за своїми можливостями анітрохи не поступаються сильній статті.

Історія виховання вундеркіндів навряд чи могла відбутися, якби не батько дівчат – угорський педагог-психолог Ласло Полгар, який вирішив довести світові, що завдання виховання геніїв є цілком доступним.

Все почалося в середині 1960-х років, коли Ласло Полгар, тоді молодий педагог і психолог, прийняв рішення провести незвичайний експеримент. Він задумав виростити геніальне потомство. При цьому до оголошення цього завдання він ретельно вивчав біографії великих людей, на основі чого психолог дійшов висновку, що при тривалій і кропіткій роботі, а також за умов високого ступеня концентрації зусиль, це завдання є цілком здійсненним.

Експеримент він задумав провести на своїх дітях. Щоправда, той період Л. Полгар ще був одружений і щоб вирішити цю проблему, він написав оголошення в газети, в якому правдиво повідомив, що дружина йому потрібна для експерименту. І така жінка знайшлася: на оголошення відгукнулася Клара Альтбергер, вчителька, яка мешкала в адміністративному центрі Закарпатської області.

Після ґрунтовного знайомства молоді люди зіграли весілля, і у 1969 у них народилася донька Жужа. До педагогічної частини експерименту батьки приступили, коли дитині виповнилося 3,5 роки. Як кожна дитина, дівчинка, вивчаючи батьківські шафи, виявила в одному з них набір шахів. Будучи професійним педагогом, тато вирішив потягнути за цю ниточку: була придумана гра, в якій шахові постаті стали казковими, а шахи замінили Жуже ляльок.

Слід зазначити, що у 1970-х роках в Угорщині популярність шахів поступалася лише футболу. І у світі ситуація була подібною, хіба що хокей міг ще посперечатися за лідерське місце у спортивній ієрархії. Старання батька не пройшли даремно: через короткий проміжок часу Жужа виграла чемпіонат Будапешта з шахів для дітей до 11 років. А вже їй на той момент ледве виповнилося 4 роки. Перший успіх окрилив батька, і він ризикнув піти на сміливіший крок і вирушив з донькою в міській шаховий клуб. Спочатку дорослі не прийняли всерйоз маленьку дівчинку, яка явно прийшла з татом, щоб зайняти час. Коли ж вона сіла за стіл, а незабаром обіграла досвідченого чоловіка-гравця, то всі зрозуміли, наскільки вони помилялися. А для суперника Жужі програш став суцільним фіаско, він, навіть не потиснув руку дівчинці, що перемогла його, вискочив із зали.

Після того як у родині Полгар у 1974 та 1976 роках народилися ще дві дівчинки, Софія та Юдіт, батьки зрозуміли, що експеримент треба переводити на зовсім інший рівень. Від батька та матері вимагалось перестати працювати і весь час присвятити дітям, а дочкам – перейти на домашнє навчання, яке докорінно відрізнялося від програм стандартної середньої школи. У батьківському експерименті цей етап виявився чи не

найважчим. Органи опіки категорично протестували проти такого рішення батьків, залучаючи на допомогу навіть поліцію.

Однак допомогла вирішити цю проблему татові та мамі саме їхня старша дочка Жужа. До 10 років вона стала майстром спорту з шахів серед дорослих, а у 12-річному віці вже обіграла іменитих гросмейстерів. Що стосується шкільної програми, то в 7 років вона вільно читала і писала, а рівень її знань з математики був багато вищим за однолітків.

У сім'ї Жужа стала третім вихователем, допомагаючи батькам навчати молодших сестер. А на неї вже звернули увагу професійні тренери з шахів. Незабаром батьки отримали дозвіл на домашнє навчання своїх дочок. Доктрина Ласло Полгара з вирошування геніїв до кінця 1970-х набула завершених форм. Коротко, щодня вона реалізовувалася у такий спосіб: мінімум 4 години – навчання обраної спеціальності; навчання іноземних мов – 1 година. У випадку з Полгарами першою мовою стала есперанто, потім англійська, а далі – на вибір. З переходом на 3-годинну програму, заняття загальноосвітніми предметами – 1 година; психологія, педагогіка – 1 година, а через кожні 20 хвилин гумористичний відпочинок; фізкультура – 1 год.

У результаті виходило, що дитина займалася щодня не менше 8 годин, хоча заняття за потреби могли затягуватися і до 11 годин. Дивно, але працюючи у такому режимі, Полгари за 7-10 днів встигали проходити річні курси з окремих предметів початкової школи аж до 5 класу. Критики заявляли, що батьки ув'язнили своїх дітей у домашній в'язниці, проте життя спростувало їхні заяви. Старша донька Полгаров у 12 років очолила жіночий шаховий рейтинг країни. Через 3 роки вона перемістилася на перше місце вже у рейтингу ФІДЕ. Гонорарами за свої перемоги, буквально, годувала сім'ю, адже батьки офіційно ніде не працювали.

На досягнутому Жужа не зупинилася, і 1990 року стала гросмейстером у чоловічій версії шахів. Вершиною досягнень стало завоювання титулу чемпіонки світу у 1996 році.

За старшою сестрою тяглися й молодші: у 1988 році вони здійснили справжній фурор, коли разом взяли участь у шаховій олімпіаді серед жінок. Їхнє командне сімейне тріо вперше в історії угорських жіночих шахів посіло перше місце. А 12-річна Юдіт виявилася справжнім відкриттям олімпіади, здобувши титул найкращого гравця.

Коли дівчата подорослішали, то відійшли від офіційних шахів. Вони почали заводити власні сім'ї, хоча повністю порвати з головним для них видом спорту не змогли. Молодша Юдіт написала книгу для дітей про шахи. Середня Софія одружилася з Іоною Косашвілі, гросмейстером з Грузії, після чого поїхала на постійне місце проживання в Ізраїль. Старша Жужа, народивши двох дітей, дещо відійшла від турнірів, проте після того, як діти трохи підросли, повернулася у спорт. Вона почала виступати у масових турнірах, де їй протистояли буквально сотні гравців. Так у 2005 році під час одного такого змагання Жужа грала проти 328 осіб і виграла 309 партій. Наступного сезону вона стала учасницею шахового марафону, коли 37-річна экс-чемпіонка світу за 17 годин зіграла 1131 партію.

Таким чином, можна вважати, що експеримент із виховання дітей-геніїв, задуманий Ласло Полгаром, виявився успішним. Незважаючи на певні труднощі, в сім'ї зуміли виховати геніальних спортсменок, які не тільки стали переможницями престижних турнірів, але й обіграли практично всіх видатних шахістів-чоловіків. А молодша із сестер, Юдіт, стала наймолодшим гросмейстером на планеті, випередивши на місяць у цьому плані Боббі Фішера, який мав до неї цей статус.

Без сумніву, Ласло Полгар сам був талановитим/геніальним педагогом, напрочуд послідовним у реалізації своєї мети, що передав свій талант своїм дітям у рамках так званої **епігенетичної спадковості**. У зв'язку із зазначеним видом спадковості можна говорити про те, що людська поведінка та генетична інформація щодо людини (людського організму) знаходяться у взаємно доповнювальному відношенні один до одного, коли виховання впливає на геном. При цьому епігенетичні зміни можуть передаватися у спадок, коли генотип визначає не поведінку як таку, а скоріше загальні принципи побудови нейронних контурів, відповідальних за обробку інформації, що надходить, і прийняття рішень, причому ці «обчислювальні пристрої» здатні до навчання і постійно перебудовуються протягом життя. Відсутність чіткої та однозначної відповідності між генами та поведінкою зовсім не суперечить тому факту, що певні мутації можуть змінювати поведінку цілком певним чином, коли поведінкова ознака, що спочатку з'являлася щоразу заново в результаті прижиттєвого навчання, згодом може стати інстинктивною (вродженою), і ця зміну буде «вписано» в генотип людини [7].

У зв'язку з цим можна говорити про **розвивально-педагогічний вплив виховання на нейронну структуру людського мозку**, і результати цього впливу можуть бути «закарбовані» у генетичних структурах людини, що на рівні спадковості може передаватися майбутнім генераціям людей.

Так, експериментальні роботи дослідників з Університету Каліфорнії показали: прагнення/намір людини здійснювати будь-які дії не тільки приводить до зміни біохімії мозку, а й до зміни його розмірів та структури. При цьому миші, яких поміщали в умови підвищеної рухової активності протягом кількох поколінь, характеризуються, на відміну від їх лінивих побратимів, іншою будовою кістяка та головного мозку, а також іншим (більш інтенсивним) обміном речовин [8; 9; 12].

Цей висновок має відношення не тільки до позитивних, але і негативних (стресорних) змін, коли негативні події можуть запускати хімічні реакції, які радикально змінюють спосіб взаємодії нейронних мереж головного мозку, змінюючи при цьому саму структуру мозку [11].

Слід зазначити, що генетичний та епігенетичний фактори можуть суперечити один одному. У зв'язку з цим наведемо ще один **педагогічний факт**. Р. Блек, дослідник життя та діяльності народів сходу, у 1997 році в Індії почув розповідь, яка справила на нього незабутнє враження. Один хлопчик, син шевця, соромився свого соціального становища. Він багато вчився. Після успішного закінчення школи він поїхав до Лондона вчитися на

адвоката. Йому доводилося багато вчитися, важко працювати. Завдяки цьому він став відомим та багатим. Якось через багато років свого життя в Англії він приїхав у відпустку до батьків і одного дня зайшов у батьківську майстерню. Йому захотілося попрацювати, допомогти батькові, як він це робив у дитинстві. Він сів, почав забивати цвяхи в підощву, латати дірки. Він робив це один день, другий. Закінчилася його відпустка, але він продовжував це робити. Він так і не повернувся до Лондона. Таку свою поведінку він мотивував тим, що по-справжньому щасливим він почувався тільки в майстерні батька, коли займався такою достатньо примітивною фізичною справою.

«Вивільнення» ресурсів геніальності дитини має різноманітні перспективи. У зв'язку з цим можна говорити, наприклад, про навчання, що здійснюється в процесі ініціації (соціалізаційний феномен, що має різноманітні проєкції і є не тільки обрядом соціального переходу, але й передбачає навчання ініційованих в результаті такого переходу, що іноді здійснюється у формі містичних процедур, здатних докорінно змінювати психологічний стан ініційованих, що має подібність до «методу вибуху» А.Макаренка), а також гіпнотичного трансу (коли, наприклад, людина може значно підвищити свій інтелектуально-творчий потенціал: як засвідчили дослідження, людина, яка слабо грає в шахи, може значно підвищити своє майстерність; це ж стосується і багатьох інших сфер людської діяльності), за допомогою застосування сугестопедичних та інших методів щодо активізації змінених станів свідомості, а також у процесах, що приводять до появи чудолічильників (наприклад, у селянина, якого вразила блискавка, виявляється здатність до майже миттєвого виконання найскладніших математичних операцій), поліглотів тощо. Тут можна навести і дивовижну історію американця, який заговорив шведською мовою, яку ніколи не знав. 61-річний чоловік, після того як знепритомнів, почав розмовляти з лікарями лише через перекладача і не впізнавав себе в дзеркалі. Про постраждалого Майкла Томаса Ботрайта відомо, що він кілька разів був у Швеції, але має громадянство США і десять років викладав англійську мову в Японії.

Висновки . Обдарованість слід розглядати як парадигму сучасної освіти. При цьому дитина до 5-6 років як переважно правопівкульове творіння з її пластичною психікою, величезними емоційно-сензитивними ресурсами дитячого організму, з високою динамікою її психічних процесів, а також метаболізму, виступає багатогранно обдарованою істотою. Обдарованість як емерджентну сутність (яка постає, згідно з синергетичним поглядом на дану проблему, системною властивістю цілого) можна «вивільнити», актуалізувати завдяки певним освітнім/розвивальним процедурам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк, О. В. (2012) Обдарованість, інтелект, креативність, творчість, навчальна діяльність у контексті закономірності розгортання освітнього процесу. Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість:

спільне та відмінне: Матеріали круглого столу 20 січня 2012 р., м. Київ. с. 75-83.

2. Вознюк, О. В. (2018) Аксіоматичні основи освіти дорослих. Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей / за ред. Кременя В.Г., Никало Н.Г., укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б.. с. 76-80.

3. Вознюк, О. В. (2018) Процедура обґрунтування педагогічних аксіом. Проблеми освіти: збірник наукових праць. ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти" (90). с. 49-58.

4. Вознюк, О. В., Горобець, С. М. (2019) Використання концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку у побудові інформаційно-цифрової технології роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р.. с. 312-321.

5. Вознюк, О. В. (2023) Педагогічні аксіоми як потужний ресурс соціальної педагогіки. In: Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформації. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, Житомир, с. 10-67.

6. Пальчевський С. С. Сугестопедагогіка. Рівне : РДГУ, 2002. 393 с.

7. Gene E. Robinson, Russell D. Fernald, David F. Clayton. Genes and Social Behavior // Science. 2008. V. 322. P. 896–900.

8. Kelly, S. A., D. L. Nehrenberg, K. Hua, T. Garland, Jr., and D. Pomp. Functional genomic architecture of predisposition to voluntary exercise in mice: expression QTL in the brain// Genetics, 2012 Jun;191(2):643-54. doi: 10.1534/genetics.112.140509

9. Kolb, E. M., E. L. Rezende, L. Holness, A. Radtke, S. K. Lee, A. Obenaus, and T. Garland, Jr. 2013. Mice selectively bred for high voluntary wheel running have larger midbrains: support for the mosaic model of brain evolution// Journal of Experimental Biology, 2013 Feb 1; 216(Pt 3): 515-523. doi: 10.1242/jeb.076000.

10. Rosenthal, R., & Fode, K. L. (1963). The effect of experimenter bias on the performance of the albino rat. Behavioral Science, 8(3), 183–189. <https://doi.org/10.1002/bs.3830080302>

11. Valerio Zerbi, Amalia Floriou-Servou, Marija Markicevic, Yannick Vermeiren, Oliver Sturman, Mattia Privitera, Lukas von Ziegler, Kim David Ferrari, Bruno Weber, Peter Paul De Deyn, Nicole Wenderoth, Johannes Bohacek, Rapid Reconfiguration of the Functional Connectome after Chemogenetic Locus Coeruleus Activation// Neuron, August 21, 2019, Volume 103, ISSUE 4, P702-718.E5, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2019.05.034>

12. Waters, R. P., R. B. Pringle, G. L. Forster, K. J. Renner, J. L. Malisch, T. Garland, Jr., and J. G. Swallow. Selection for increased voluntary wheel-running affects behavior and brain monoamines in mice// Brain Research, 2013, 1508:9-22. DOI:10.1016/j.brainres.2013.01.033